САЛЬНІКОВА Вікторія Олексіївна,
викладач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства,
Київський міжнародний університет

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОНІМА *РОСІЯНИН* У ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ СУЧАСНОСТІ

Повномасштабне російське воєнне вторгнення 22 лютого 2022 року спричинило переосмислення деяких ідеологічних смислів у сучасному українському політичному дискурсі. Зокрема це стосується слів на позначення ворожих сил (*росіянин*, меншою мірою *білорус*), і такі етноніми зазнали як семантичного, так й аксіологічного перегляду.

Слід зауважити, що ідеологічно маркована номінація ***росіянин*** та її синонімічні варіанти до 2022 року в політичних текстах мала широкий спектр оцінних значень – від позитивного до цілком негативного, адже за умови поліполярності поглядів носіїв різних ідейних понять названий етнонім не характеризувався визнаною всіма чіткістю аксіологічного

змісту. Політичні тексти обслуговували інтереси багатьох партійних сил, тож функціонування зазначеного етноніма у сфері різних політичних сил (праві – центр – ліві), урахування при цьому екстра- й інтралінгвальних чинників визначали надання такій номінації позитивного, нейтрального або негативного оцінного значення.

Однак сьогодні, коли Верховна Рада України визнала Росію державою-терористом із неонацистським режимом і заборонила його пропаганду, а також у зв'язку з агресією з боку російських військових, що скоюють воєнні злочини на території нашої держави, можемо стверджувати, що етнонім *росіянин* набув відверто пейоративного оцінного значення, а отже, набув статусу **етнофолізма –** назви народу, що має суто негативну конотацію і створена для вираження відверто неприхильної позиції щодо певного етносу.

У сучасній картині світу українців росіяни – вороги, тож пейоративний заряд семантики цієї ідеологеми виразно проявлений у текстах друкованих видань та інтернет-медіа. Бачимо порушення моделі «своє» - «чуже» (ідеологема

сприймається або як «+», або як «–» в оцінному плані). Тобто аксіологічне нашарування ідеологічно маркованого слова перебуває під впливом політичної орієнтації автора. Якщо раніше градуальність оцінних змістів лексеми *росіянин* від менш або більш позитивного до менш або більш негативного була актуальна (наприклад, М.Р. Ткачівська вказує, що «лексему ***москаль*** жоден із українських словників не трактує в негативному значенні» [4, с. 47]), то наразі бачимо її різко негативне значення в мові сучасної політики.

На позначення етноніма *росіянин* «у сучасних воєнних текстах, зокрема в інтернет-дискурсі, використовується значна кількість етнофолізмів як традиційних, так і новітніх» [1, с. 9]. Сьогоднішні мовні стереотипи українців про росіян, як правило, мають відношення:

1) до традицій, культури: *балалайкіни, балалаїшники, пельмені, пельменежери, лапті, пічники, лаптєногі, пиріжники* (національною стравою росіяни називають пироги), *ватники, совки*;

2) до території проживання: *мокшани*, *москалі, москаляни,*

московити, рашки, рашитоїди, росіянці, рашисти (аналогія – фашисти), *рашостанці*;

3) до зовнішнього вигляду: *кацапи, кацки, кацапоморді, орки* (нерідко країну ворога називають *Оркостан);*

4) до назв, в основі яких лежить відоме прізвище: *кадирівці*, *пєскуни*, *путінці, путіноїди, путіністи, путнікі*.

Прагнучи охарактеризувати громадянина держави, одержимої тоталітарною ідеологією та нетерпимістю до інших народів та їхніх культур, якомога дошкульніше, автори політичних текстів удаються до зооаналогій: *сарана*, *свині, собаки, таргани* та ін. Серед подібних етнофолізмів виділяються неологізми, які вже усталились у мовленні українців: *свинособаки*, *собакосвині.*

Для посилення відтінків зневажливого, грубого значення слів, що можуть досягати яскраво вираженого несхвалення, осуду та презирства вдаються до введення в текст російських вкраплень, покликаних «перекривляти» мову ворога [2, с. 306]. Це стосується й етнофолізмів, які утворюють за допомогою:

а) графічних засобів російської мови (як правило такі слова

беруть у лапки): *«вежливые люди», «вечно молодые, вечно пьяные», «великороссы»*, «*дети советов»*;

б) транслітерації росіянізму українськими літерами (автор спирається на графічну форму наслідуваного слова): *граждане*, *русскіє*, *соотєчєствєннікі*, *нєдорослі*;

в) транскрибування російських слів з урахуванням орфоепічних норм (автор спирається на звукову форму слова): *вєлікарос, дварянє, нєдараґіє рассєянє, насітєлі вялічія, патомкі дєдушкі Лєніна* й под.

Подібні росіянізми в українських текстах мають відверто негативний оцінний заряд [2, с. 308], виразність якого може бути інтенсифікованою за допомогою різноманітних прийомів (засоби «мовленнєвої критики», написання російського слова без лапок тощо), унаслідок чого в адресата виникає (а завдяки згаданим прийомам і посилюється) почуття неприйняття того, чого стосується росіянізм.

Таким чином, в умовах російсько-української війни українці вдаються до виразно пейоративної лексики на позначення реалій, пов’язаних з державою-агресором. Серед них

– велика кількість номінацій на позначення етноніма *росіянин*, що характеризуються семантично негативним зарядом, а отже, сьогодні відбувається активне продукування етнофолізмів. Вони мають різне походження, експлікують стереотипні уявлення української лінгвоспільноти щодо своїх сусідів і є важливим складником її мовної картини світу

Список використаних джерел:

1. Гірняк О. *Продуктивні способи творення етнофолізмів* в сучасному інтернет-дискурсі. Лінгвістичні студії. Вип. 45. 2023. С. 7–15. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.45.1

2. Куценко В. Прагматична роль російських вкраплень в українській політичній пресі опозиційного характеру. Лінгвістичні студії. Вип. 12. Донецьк. 2004. С. 304–309.

3. Ткачівська М. Р. Етнофолізми як перекладацька проблема / М.Р. Ткачівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць / [гол. ред. І. Я. Завальнюк]. Вінниця : ТОВ «фірма Планер». 2017. Вип. 24. С. 45–55. https://vspu.edu.ua/science/art/a200.pdf